

УДК 330.341.1:338.432: 351.82 (477)

С. О. Кушнір,

к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Запорізький національний університет

ORCID ID: 0000-0001-8947-3541

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.13.10

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В СУЧАСНІЙ АГРАРНІЙ ЕКОНОМІЦІ: ПРІОРИТЕТИ ТА ВИКЛИКИ

S. Kushnir,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance,

Banking and Insurance, Zaporizhzhya National University

FOOD SECURITY IN THE MODERN AGRARIAN ECONOMY: PRIORITIES AND CHALLENGES

В умовах формування конкурентоспроможного вітчизняного аграрного сектора, окрім власне ресурсної, організаційно-інфраструктурної та кадрово-управлінської складової забезпечення економічної безпеки аграрного сектору на засадах інноваційного розвитку, важливим і стратегічно-необхідним напрямом є формування дієвої системи моніторингу стану економічної безпеки аграрного сектору, його прогнозування з урахуванням особливостей інноваційного розвитку.

Метою статі є аналіз теоретично-концептуальних підходів економічної науки сучасності до визначення сутності категорії "продовольча безпека аграрного сектору" у напрямі розробки методологічної основи для наступних досліджень у цій сфері.

Для аграрного сектору економіки інституційна обумовленість забезпечення економічної безпеки визначається аграрною політикою щодо забезпечення достатнього рівня продовольчої безпеки. Розвиток високоефективної інноваційної діяльності в аграрному секторі зумовлює необхідність застосування системного підходу до створення відповідних інститутів із відповідним набором норм і правил, які сприятимуть забезпеченню економічної безпеки: організаційного та правового забезпечення; забезпечення інноваційних перетворень і функціонування ринку технологій, кадрового забезпечення. В загальному вигляді інституційні трансформації в загальному вигляді щодо формування системи інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору повинні відбуватися не ізольовано, а в рамках національної системи забезпечення економічної безпеки та розвитку аграрного сектору економіки на основі генерації, розповсюдження і практичного використання нових знань. Переважання інновацій над простими відтворювальними процесами само по собі породжує ризики втрати якісної визначеності, переходу в інший невідомий стан, втрати стабільності й розпаду. Тому ці ризики повинні бути поставлені в певні інституційні рамки, які не дадуть можливості розвитку деструктивних процесів. Шляхом виконання певних регулюючих правил політичні, економічні та правові інститути визначають стимули і спрямованість процесу інфраструктурного забезпечення розвитку аграрного сектору, здійснюють вплив на процес організації виробництва та розподілу ресурсів.

In the conditions of the formation of a competitive domestic agricultural sector, in addition to the actual resource, organizational and infrastructural and human resources management component of securing the economic security of the agrarian sector on the basis of innovative development, an important and strategically necessary direction is the

formation of an effective system for monitoring the state of economic security of the agrarian sector, its forecasting from taking into account features of innovative development.

The purpose of the article is to analyze the theoretical and conceptual approaches of contemporary economic science to the definition of the essence of the category "food security of the agrarian sector" in the direction of developing a methodological basis for further research in this field.

For the agrarian sector of the economy, the institutional conditionality of ensuring economic security is determined by the agrarian policy of ensuring an adequate level of food security. The development of highly effective innovative activities in the agrarian sector necessitates a systematic approach to the establishment of appropriate institutions with an appropriate set of rules and regulations that will contribute to economic security: organizational and legal provision; providing innovative transformations and the functioning of the technology market, personnel support. In general, institutional transformations in general terms regarding the formation of an institutional system for securing the economic security of the agrarian sector should not take place in isolation, but within the framework of the national system for ensuring economic security and the development of the agrarian sector of the economy on the basis of the generation, dissemination and practical use of new knowledge. The predominance of innovations over simple reproduction processes itself creates the risks of loss of quality certainty, the transition to another unknown state, the loss of stability and decay. Therefore, these risks must be put in a certain institutional framework that will not allow the development of destructive processes. Through the implementation of certain regulatory rules, political, economic and legal institutions determine the incentives and direction of the process of infrastructure provision for the development of the agrarian sector, affecting the process of organizing production and distribution of resources.

Ключові слова: продовольча безпека, аграрний сектор економіки, економічна безпека, загрози.

Key words: food security, agrarian sector of economy, economic security, threats.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Важлива роль у забезпеченні економічної безпеки держави відводиться на економічну безпеку аграрного сектору, який забезпечує продовольчу безпеку держави, що є одним із стратегічних орієнтирів забезпечення міжнародної безпеки та стабільності країни. Тому актуальним є розгляд саме економічної безпеки аграрного сектору держави. Доцільним є необхідність визначення "аграрний сектор економіки", слід зазначити, що існують різні підходи до його визначення. Проте в сучасних умовах є більш поширеним поняття "аграрний сектор економіки", який більшість науковців розглядає як більш широке, порівняно з таким, не менш поширеним терміном, як агропромисловий комплекс.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми економічної безпеки та економічні межі цієї комплексної дефініції в аграрній сфері досліджують І.Ю. Гришова, А.О. Кравчук, О.О. Давидюк, Ю.І. Данько, О.М. Галицький, О.В. Ніколюк, Г.В. Козаченко, О.П. Дяченко, М.В. Дубина, Т.С. Шабатура [1—10]. У роботах цих науковців вагома увага приділяється питанням пізнання особливостей забезпе-

чення такого стану цього виду безпеки, який би дозволив сформувати міцну основу стійкого економічного розвитку об'єктів, у контексті яких і досліджується економічна безпека. Вагому увагу також приділено особливостям забезпечення цього виду безпеки й в аграрній галузі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основною метою цього дослідження є аналіз теоретично-концептуальних підходів економічної науки сучасності до визначення сутності категорії "продовольча безпека аграрного сектору" у напрямі розробки методологічної основи для наступних досліджень у цій сфері.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Найбільш перспективною є думка, що економічна безпека аграрного сектору як система включає в себе декілька підсистем:

— Продовольчу незалежність (здатність країни задовольняти внутрішні продовольчі потреби за рахунок внутрішніх власних джерел).

— Соціальну стабільність (можливість доступу до продовольства всіх соціальних груп населення).

— Демографічну стабільність (здоров'я суспільства, залежне від рівня харчування та продовольчого забезпечення).

— Сферу виробництва продовольства (основу всього життєзабезпечення населення).

Безумовно, для визначення рівня аграрної безпеки слід враховувати багато факторів, проте одним із найважливіших є саме економічна безпека агропромислового комплексу. Для підвищення економічної безпеки агропромислового сектору слід передусім збільшити ефективність використання ресурсів; удосконалити або розробити ефективні методи управління агропромисловим комплексом; оптимізувати технології зберігання товарів агропромислового комплексу тощо [1]. Розробка науково обґрунтованих методів і технологій викликає необхідність більш глибокого вивчення економічної сутності категорії "ефективність", у тому числі стосовно особливостей взаємовідносин суб'єктів агропромислового комплексу. Так, на підставі вивчення праць вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячених проблемі ефективності з точки зору її сутності та економічного змісту, можна констатувати таке:

— відсутня термінологічна єдність у використанні поняття "ефективність" при аналізі складних соціально-економічних виробничих систем, а саме кооперативно-інтеграційне формування. Як правило, термін "ефективність" використовується як синонім результативності, оптимальності, стійкості;

— в деяких випадках поняття розглядається односторонньо, тобто у контексті використовуваного концептуального підходу досліджень. Так, у рамках процесного підходу оцінка ефективності забезпечення економічної безпеки агропромислового комплексу зводиться до порівняння характеристик "входів" і "виходів" (ресурсів і результатів), з позицій системного підходу ефективність відображає окремі характеристики якості системи, такі як структурна пропорційність, збалансованість, стійкість. Розширене розуміння терміну "ефективність" може бути зведене до трьох основних аспектів діяльності виробничих систем, а саме економічності, вигідності і цільової ефективності як співвідношення результатів та витрат, потреб і цілей. Також слід зауважити, що економічна безпека аграрного сектору забезпечується розпізнаванням, запобіганням та зниженням рівня загроз. У зв'язку з цим доцільним є розгляд змісту і типології економічних загроз [2].

Поняття "продовольча безпека" вперше введено у науковий і політичний обіг на Всесвітній конференції з проблем продовольства, прове-

деної FAO (Food and Agriculture Organization) у 1974 році в Римі. Продовольча безпека характеризує стан, коли всі люди завжди мають фізичний та економічний доступ до безпечного та поживного продовольства в кількості, достатній для задоволення своїх потреб і переваг у їжі, в обсягах, необхідних для активного здорового життя. Таку увагу до проблеми продовольчої безпеки в міжнародному масштабі було пов'язано зі світовою зерновою кризою 1972—1974 років, коли світові ціни на зерно зросли майже в три рази. Тривога світової спільноти про повільному прогресі у подоланні бідності і голоду в країнах, що розвиваються стала поштовхом до проведення у листопаді 1996 року чергової всесвітньої конференції, на якій була прийнята Римська декларація з всесвітньої продовольчої безпеки. В цій декларації передбачається застосування таких заходів щодо вирішення проблеми продовольчої безпеки як: посилення відповідальності урядів усіх країн за продовольче забезпечення своїх громадян; використання можливостей міжнародних органів і двосторонньої допомоги при вирішенні продовольчих проблем; підвищення ролі світового ринку в забезпеченні глобальної продовольчої безпеки на основі лібералізації міжнародної торгівлі на принципах, визначених СОТ; формування світових потоків продовольства з розвинених держав у країни, що розвиваються, на основі зростання в них платоспроможного попиту; посилення кооперації всіх міжнародних агентств, що займаються питаннями продовольства [3].

Серед вітчизняних та закордонних вчених існують різні точки зору на сутність і проблеми продовольчої безпеки. Так, окремі вчені вважають, що продовольча безпека є "аргументом на користь заходів, спрямованих на захист вітчизняного виробництва продуктів харчування" [4]. На його думку, цей аргумент на користь протекціонізму сільського господарства був важливим у минулому, в той час як нині, в умовах перевиробництва сільськогосподарського виробництва, він втратив актуальність. За даними у США продовольча безпека розуміється як "безпека продуктів харчування для здоров'я людини" [5]. Вітчизняні науковці під продовольчої безпекою розуміють "рівень доступності для основної частини населення країни продуктів харчування, необхідних для підтримки нормального способу життя". На думку М.В. Дубини, "безпека нації, в тому числі і продовольча, підвищується у разі розширення міжнародних торговельних зв'язків і загальної взаємозалежності країн. Продовольча ж без-

пека найчастіше пов'язана не безпосередньо з агропромисловим виробництвом всередині країни, а із загальним економічним становищем" [6]. Так, деякі вчені вважають, що продовольча безпека — невід'ємна складова економічної безпеки держави та умова її незалежності. Забезпечення продовольчої безпеки є актуальною проблемою як країн з низьким рівнем економічного розвитку, так і розвинутих країн, які постійно вдосконалюють механізми підтримки продовольчої безпеки, особливо що стосується малозабезпечених груп населення.

Таким чином, можна стверджувати, що внутрішні небезпеки і загрози економічній безпеці аграрного сектору виникають безпосередньо у сфері діяльності суб'єктів господарювання в аграрному секторі.

Так, до основних факторів ризику можна віднести: недостатній рівень корпоративної культури; протиправні дії кадрових співробітників; порушення режиму конфіденційності інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності, вибір ненадійних партнерів та інвесторів, відтік кваліфікованих кадрів, невірна оцінка кваліфікації кадрів, їх низька компетентність; недостатня увага до захисту прав інтелектуальної власності, аварії, пожежі, вибухи; перебої в енерго-, водо-, теплопостачання, не правильність обраної стратегії розвитку та забезпечення економічної безпеки аграрного сектору економіки, пов'язані насамперед з вибором мети, неправильною оцінкою можливостей суб'єктів господарювання, помилками у прогнозуванні змін зовнішнього середовища. Виявлення та ідентифікація факторів ризику, небезпек і загроз, є одним із найбільш важливих завдань забезпечення економічної безпеки аграрного сектору. Таким чином, фактори ризику, небезпеки і загрози можуть класифікуватися за ознаками: можливості прогнозування; джерелами походження; можливості запобігання тощо. Володіння класифікацією дозволить визначати їх природу, шляхи їх усунення та запобігання [7].

Фактори економічної безпеки можуть мати як негативний, так і позитивний вплив на діяльність аграрного сектору.

До основних загроз економічній безпеці аграрного сектору економіки можна віднести: зміна природно-кліматичних умов, недосконалістю фінансово-кредитної та податкової системи, загостренням кримінальної ситуації в галузях економіки; внутрішні — із недосконалістю систем і методів управління тощо.

За частотою дії загрози можуть поділятися на одноразові — виникають один раз, але діють протягом тривалого періоду (зміна законодавства, підвищення конкуренції між виробниками сільськогосподарської продукції) та багаторазові, що постійно повторюються (сезонні коливання попиту на сільськогосподарську продукцію, нестабільність роботи переробних підприємств сільськогосподарської продукції).

За рівнем прогнозованості виділяють ті загрози, що можна передбачити та вчасно локалізувати їхні наслідки, які визначаються як прогнозовані. Прогнозування загроз здійснюється на основі результатів моніторингу економічної безпеки аграрного сектору з метою подальшої розробки та впровадження відповідних стратегічних, тактичних і оперативних управлінських заходів. Непрогнозовані загрози не можна попередити і вони не підлягають прямому впливу (наприклад, зростання тіньового сектору, захоплення частки ринку іноземною продукцією). Для мінімізації їх негативного впливу варто використовувати їх страхування. За можливістю страхування непрогнозовані загрози поділяються на ті, що страхуються, не страхуються або страхуються частково.

Виділяють незначні загрози, які не мають суттєвого впливу на результати діяльності сектору; значні загрози, що супроводжується фінансовими втратами; критичні загрози, які приводять до зниження рівня розвитку галузі.

За тривалістю дії загрози поділяють на довго-, середньо- і короткотермінові. До довгострокових загроз можна віднести низьку купівельну спроможність, монополізацію економіки, втрата ринків збуту, відстала технологія виробництва продукції тощо.

Термін наслідків зазначених загроз діє від 3-х до 5-ти років, середньострокових, вони проявляються протягом 1—3 років. До них належать високий рівень інфляції; неефективна кредитна політика; підвищення цін на сировину, техніку, енергоносії, паливо; неефективний фінансовий менеджмент підприємства; низький рівень кваліфікації персоналу тощо. Короткострокові загрози впливають на діяльність сектору від одного кварталу до одного року. Прикладами таких загроз є сезонність збуту сільськогосподарської продукції; збільшення цін на паливо; нестача обігових коштів підприємства; простої сільськогосподарської техніки.

Суттєвою загрозою в сучасній економіці України виступає тотальна тінізація економіки, якої однозначно піддається і сільське господарство. Вітчизняні науковці зазначають, що незважаючи на доволі низький відсоток "тіні",

що існує в аграрному секторі згідно обчислень МЕРТ, тіньова оренда землі спричинює суттєвий тіньовий обіг коштів у сільському господарстві [8; 9].

Загрози потребують їх попередження чи подолання, і тому визначення їх складу має здійснюватися під час формування системи показників економічної безпеки аграрного сектору. Несвоєчасне реагування на зазначені загрози призводить до фінансових втрат в галузі. Тому керівництву необхідно створити систему спостереження за ними, обов'язково враховувати у своїй діяльності і намагатися запобігати їх наслідкам. Як свідчить практика, співвідношення витрат, здійснених до моменту настання негативної події та завдання шкоди сектору, і витрат на ліквідацію наслідків загрози та відновлення майна і ресурсів становить 1/15.

Ситуація, що склалася в аграрному секторі економіки (постійне зростання цін на паливно-мастильні матеріали, зниження якості аграрної продукції, недостатнє фінансування сільськогосподарства, нестабільність економічної та політичної ситуації в державі тощо), створює систему загроз у формі втрати прибутків, фінансової залежності підприємств галузі та зниження рівня їх економічної безпеки. Сукупна дія наведеного призводить до зниження рівня економічної безпеки аграрного сектору в цілому. Запобігти цьому можна лише шляхом розробки та впровадження оптимальних заходів, які спрямовані на протидію негативним впливам зовнішніх та внутрішніх загроз розвитку аграрного сектору.

В основу комплексу таких заходів мають бути покладені результати оцінки рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання в аграрному секторі, які мають не тільки ідентифікувати фактичний рівень їх економічної безпеки, але й виявити резерви його підвищення [10].

У контексті подолання вищезазначених загроз слушною є думка, стосовно кодифікації аграрного законодавства шляхом прийняття Основ аграрного законодавства України, що відображатиме принципові риси аграрного законодавства України, зокрема його комплексний, інтегрований та спеціалізований характер.

Для цього Міністерством аграрної політики та продовольства України розроблено проєкт стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., у якому чітко визначено першочерговість уваги до аграрного сектору, ключові його проблеми та запропоновано шляхи їх подолання.

Узагальнюючи дослідження складових економічної безпеки, можна визначити головними

небезпеками розвитку аграрного сектору в сучасних умовах залишаються:

- низька конкурентоспроможність, у тому числі висока собівартість сільськогосподарської продукції та продовольства національного виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- непоширеність висококонкурентних та інноваційних технологій, адаптованих до потреб й економічних можливостей виробництва, низький рівень інноваційної активності в аграрному секторі, низькі темпи техніко-технологічної модернізації, як наслідок, низький рівень продуктивності праці;

- відсутність ефективної системи впровадження наукових розробок в агропромислове виробництво;

- зростання вартості невідновлювальних природних ресурсів для сільськогосподарського виробництва;

- низька або неналежна якість окремих видів сільськогосподарської сировини та харчових продуктів;

- невключення земель сільськогосподарського призначення у економічний оборот, обмеження можливостей довгострокового інвестування в розвиток сільськогосподарського виробництва та звуженість застосування існуючих механізмів використання речових прав на землі сільськогосподарського призначення;

- відсутність моніторингу ґрунтів, з метою збереження їх родючості, управління якістю та раціонального використання;

- недостатньо розвинена інфраструктура ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, недосконалість каналів та умов просування сільськогосподарської продукції та продовольства на міжнародний ринок;

- недосконалість діючої системи інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку галузі та її невідповідність сучасним потребам системи управління аграрним сектором;

- галузева незбалансованість аграрного сектору, суттєве переважання у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції або великих чи дрібних товаровиробників; недостатня спеціалізація природних зон щодо виробництва окремих видів продукції;

- слабка матеріально-технічна база селекційно-насінницького комплексу, наукових установ та їх дослідних господарств; позиціонування на ринку як товарної продукції сільськогосподарської продукції, яка вироблялась для власного споживання; недосконалість критеріїв надання державної підтримки, які не повною мірою враховують особливості технології

виробництва продукції рослинництва та тваринництва за природно-кліматичними зонами й регіонами, агроекологічні вимоги до виробничо-господарського процесу, низька інноваційність технологій, показники економічної ефективності виробництва та соціальну відповідальність бізнесу;

— слабка інвестиційна спроможність держави та переважної більшості суб'єктів господарювання аграрного сектора, недостатність власних обігових і доступних кредитних фінансових ресурсів у сільськогосподарських виробників для покриття розриву в часі між потребою в коштах та часом сприятливих цін реалізації продукції;

— недостатнє матеріальне стимулювання працівників аграрного сектора;

— дефіцит висококваліфікованих кадрів, недосконала система прогнозування потреби у кваліфікованих робітничих кадрах та фахівцях з вищою освітою;

— низький попит населення на продукцію сільського господарства та продовольство через низьку платоспроможність; низька якість життя сільського населення порівняно з міським, знецінення робочої сили в аграрному секторі, мотиваційне відставання заробітної плати в галузі відносно інших галузей народного господарства, відтак втрата працівниками інтересу до ефективної праці та отримання стабільних і достатніх доходів за місцем проживання;

— високий рівень самозайнятості селян, звуження сфери прикладання праці, зростання рівня безробіття економічно активного населення на селі, втрата інтелектуального потенціалу села; поглиблення демографічної кризи в сільській місцевості.

ВИСНОВКИ

Для аграрного сектора економіки інституційна обумовленість забезпечення економічної безпеки визначається аграрною політикою щодо забезпечення достатнього рівня продовольчої безпеки. Розвиток високоефективної інноваційної діяльності в аграрному секторі зумовлює необхідність застосування системного підходу до створення відповідних інститутів з відповідним набором норм і правил, які сприятимуть забезпеченню економічно безпеки: організаційного та правового забезпечення; забезпечення інноваційних перетворень і функціонування ринку технологій, кадрового забезпечення. В загальному вигляді інституційні трансформації в загальному вигляді щодо формування системи інституційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектора по-

винні відбуватися не ізолювано, а в рамках національної системи забезпечення економічної безпеки та розвитку аграрного сектора економіки на основі генерації, розповсюдження і практичного використання нових знань. Переважання інновацій над простими відтворювальними процесами само по собі породжує ризики втрати якісної визначеності, переходу в інший невідомий стан, втрати стабільності й розпаду. Тому ці ризики повинні бути поставлені в певні інституційні рамки, які не дадуть можливості розвитку деструктивних процесів. Шляхом виконання певних регулюючих правил політичні, економічні та правові інститути визначають стимули і спрямованість процесу інфраструктурного забезпечення розвитку аграрного сектора, здійснюють вплив на процес організації виробництва та розподілу ресурсів.

Література:

1. Барановський О.І., Герасименко Л.В., Користін О.Є. Економічна безпека: навч. посіб. / За заг. ред. О.М. Джужі. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. 368 с.

2. Галицький О.М., Лівінський А.І., Дяченко О.П. Організаційно-економічний механізм державного регулювання аграрного виробництва в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 3. С. 93—98.

3. Гнилицька Л. Теоретико-методологічний інструментарій формування системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Бухгалтерський облік і аудит. 2013. № 9. С. 37—45.

4. Гришова І.Ю., Федоркін Д.В. Концептуальний підхід щодо державного управління екологічною безпекою аграрного виробництва. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. № 6. С. 161—167. URL: <https://instzak.com/index.php/journal/article/view/53>

5. Гришова І.Ю., Гнат'єва Т.М. Управління ризиками у контексті стратегії антикризового управління. Український журнал прикладної економіки. 2016. Т. 1. № 3. С. 32—40.

6. Дубина М.В. Сутність транскордонної безпеки та передумови налагодження взаємодії прилеглих регіонів сусідніх держав. Методологічне забезпечення транскордонної безпеки України в рамках політики Східного партнерства ЄС: монографія / За наук. ред. О.І. Гонти. Чернівці: 2015. С. 6—25.

7. Дубина М.В. Сутність та компонентний склад транскордонної економічної безпеки. Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Економічні науки. 2014. № 3. С. 174—184.

8. Дяченко О.П. Основні напрями та етапи державної політики протидії розвитку тіньової економіки в Україні. Інвестиції: практика і досвід. 2018. № 1. С. 104—107.

9. Kopylenko O., Gryshova I., Diachenko O. (2018). Leading institutional mechanism of the state regulation and the shadow economy. In: Strielkowski, W. (ed.). Proceedings of the 2nd International Conference on Social, Economic and Academic Leadership (ICSEAL 2018), Advances in Social Science, Education and Humanities Research, vol. 217, pp. 60—68. doi: 10.2991/icseal-18.2018.10

10. Козаченко Г.В. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія. Луганськ: Еталон, 2010. 282 с.

Reference:

1. Baranovs'kyj, O.I. Herasymenko, L.V. and Korystin, O.Ye. (2010), Ekonomichna bezpeka [Economic security], Alerta, Kyiv, Ukraine.

2. Halyts'kyj, O.M. Livins'kyj, A.I. and Diachenko, O.P. (2019), "Organizational and economic mechanism of state regulation of agrarian production in Ukraine", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 3, pp. 93—98.

3. Hnylyts'ka, L. (2013), "Theoretical and methodological tools for forming a system for ensuring the economic security of the enterprise", Bukhhalters'kyj oblik i audyt, vol. 9, pp. 37—45.

4. Hryshova, I.Yu. and Fedorkin, D.V. (2017), "Conceptual approach to state management of ecological safety of agrarian production", Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol. 6, pp. 161—167, available at: <https://instzak.com/index.php/journal/article/view/53> (Accessed 20 June 2019).

5. Hryshova, I.Yu. and Hnat'ieva, T.M. (2016), "Risk management in the context of crisis management strategy", Ukrain's'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky, vol. 1, no. 3, pp. 32—40.

6. Dubyna, M.V. (2015), Sutnist' transkordonnoi bezpeky ta peredumovy nalahodzhennia vzaiemodii prylehlykh rehioniv susidnikh derzhav. Metodolohichne zabezpechennia transkordonnoi bezpeky Ukrainy v ramkakh polityky Skhidnoho partnerstva YeS [The essence of cross-border security and the preconditions for establishing cooperation between the neighboring regions of neighboring countries. Methodological support for Ukraine's cross-border security within the framework of the EU Eastern Partnership policy], Chernihiv, Ukraine.

7. Dubyna, M.V. (2014), "The essence and component of cross-border economic security", Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu: zbirnyk

naukovykh prats'. Ekonomichni nauky, vol. 3, pp. 174—184.

8. Diachenko, O.P. (2018), "Main directions and stages of the state policy of counteraction to the development of the shadow economy in Ukraine", Investytsii: praktyka i dosvid, vol. 1, pp. 104—107.

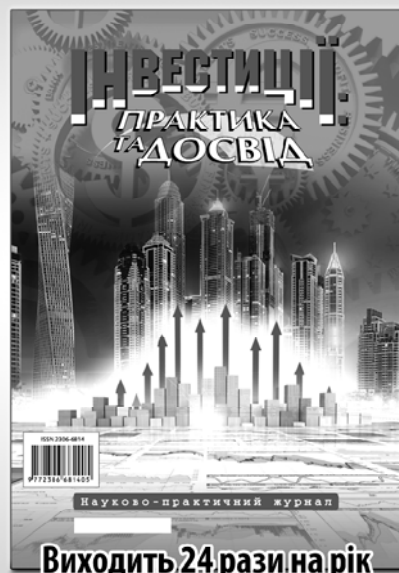
9. Kopylenko, O. Gryshova, I. and Diachenko, O. (2018), "Leading institutional mechanism of the state regulation and the shadow economy", Proceedings of the 2nd International Conference on Social, Economic and Academic Leadership (ICSEAL 2018), Advances in Social Science, Education and Humanities Research, vol. 217, pp. 60—68. doi: 10.2991/icseal-18.2018.10

10. Kozachenko, H.V. (2010), Systema ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo [System of economic security: state, region, enterprise], Etalon, Luhansk, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2019 р.

**ІНВЕСТИЦІЇ.
ПРАКТИКА
ТА ДОСВІД**

www.investplan.com.ua

Передплатний індекс: 23892

**Видання включено до переліку
наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІКИ
та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**